

Selyem Zsuzsa

A valóság orcái

Lucia Berlin írásművészetéről

Lassan kivilágosodik, hogy Lucia Berlin Amerika egyik legjobban őrzött titka. Hogy a valóság nem csak show, a PC nem csupán ideológiai igazodás, a creative writing pedig nem pusztán néhány műfogás szerencsés csillagzat alatt. Hogy a világot nagyobb eséllyel tartja a hátán egy teknősbéka mint a monetáris rendszer.

Lucia Berlin széltében, hosszában, mélységeiben és magasságaiban végigélte az amerikai életérzést. Egy alaskai kis bányavárosban született. Bányamérnök apjával vándorolt a család, mert ez az apa egy ideig komolyan vette a munkáját, és miután együtt sírt a bányászok hátramaradt családtagjaival, sorra záratta be az omladozó bányákat. Aztán behívták a hadseregbe, második VH, japán front, történik ami történik, ő a CIA alkalmazottja lesz Chilében, sok pénzt keres, döntéseket hoz, és többé nem érintkezik a bányásznépséggel. Olyannyira, hogy Santiagóban kirúgatja Lucia egyik tanárnőjét, mikor arról értesül, hogy kommunista meggyőződésű.

Amíg az apa háborúzott, az anya a két lánnyal, Luciával és húgával a Kill Bill-ből is ismerős, messze fénylő El Pasóba költözik, oda, ahol a Hattori Hanzo készítette szamurájkardot 250 dollárra taksálják. A kis Lucia itt az abuzáló nagypapa és az alkoholizáló anya mellett a valóság egy újabb derűs orcáját pillantja meg: a gyermekszegénységet és a rasszizmust.

Ezeket az infókat persze a Berlin-életrajzok eléggé lazán kezelik – nem segítik az üzletet, ami oly szépen szárba szökken az író halála után, honlapján még Lucia-portrész bögrét is árusítanak. A novellákban viszont ott vannak, csak azok meg úgy vannak megírva, hogy ne legyenek kiárusíthatóak, bekeretezhetőek. (Persze hozzám is csak az örökös dialektikának hála jutottak el.)

Lucia Berlin viszonya a profitra feszüléshez kiolvasható az Ed Dornhoz írt leveleinek egyikéből (Ed Dorn költő, a Black Mountain tagja, vándorprofesszor, a Gunslinger poéma szerzője). Viccesen elmeséli, hogyan ebédelt együtt a wannabe kiadóval, a csávó hogyan mustrálgatta őt, „add az arcod a borítóhoz, és egymilliós példány elfogy”, és abból, ahogy nevet rajta, nem kérdés, hogy *no way*.

A magyarul olvasható két Berlin-kötetben két helyen beszél közvetlenül arról, hogy mire való neki az irodalom: az egyikben (a Nézőpont című novella ez a *Bejárónők kézikönyvéből*) a csehovi szenttelen hang méltóságot adó erejét említi, aztán aprólékosan elmondja, hogy a hétköznapi semmisségben mit vett saját életéből, mit másokéból, hogy a végén szenvedélyesen azonosuljon a szenttelen hanggal. A csehovi humor még fordul egyet. Közvetett azonosulásnak mondanám, VV-effekt utáni azonosulás, megmutatni a másságot, és abban meglátni, hogy én vagyok – mennyire más

ez, mint az illuzórikus beleélés, ami a monokulturális reflexeket erősíti (ami a gyöngye irodalomoktatás szerény hozzájárulása a klímaválsághoz).

A másik utalás nem biztos, hogy ér, mert a félbehagyott önéletrajzában szerepel.

Erről a félbehagyásról is muszáj közbeszúrnom valamit, mert nagyon jellemzőnek találok az idegenkedését az életnek alárendelt lejegyzéstől: Lucia Berlin elkezdte írni az önéletrajzát egy olyan formában, hogy csak a helyekről és az ott élő figurákról ír, de 1965 után elengedte a dolgot, jöllehet 2004-ig azért elég sok helyet és figurát állt módjában megismerni, például amikor szerelemből, várandósan heroint csempészett a mexikói határon, vagy amikor alkoholtól függött, vagy takarította mások lakását megélhetésért, ápolónőként dolgozott, elvonókra járt, egyetemen tanított, börtönben kreatív írást vezetett, lakókocsiban élt, na, minderről nem a memoárjából tudunk, hanem a művészetéből. Nyilvánvaló, hogy nem valamiféle irodalmi áramlatba próbálkozott betagozódni (amiért a befejezett, magyar amerikanisták jól le is dilettánszták, de hát lelkük rajta).

Szóval amikor még az apja bányamérnöként dolgozott Montanában, a hegyek között egy rönkházban magányosan élő aranyásónak vittek fel a tél átvészelésére elegendő élelmet és olvasnivalót. Ez utóbbit folyóiratok formájában, melynek lapjait a már olvasni tudó, öt éves Lucia Berlin óvatosan kitepte, és teleragasztotta a kis ház falait velük, abból a megfontolásból, hogy Mr. Johnson így egész télen át nem fog unatkozni, hiszen a sztorik egy része (a felragasztott lapok háta) láthatatlan. „Hiszem, hogy ekkor tanultam először valami fontosat az irodalomról, az alkotás végtelen lehetőségeiről.” (*Este a paradicsomban*, 353)

Felugatnak az Uzik

És van egy novella *A bejárónők kézikönyvében*, amely ugyan nem beszél róla, de nagyjából mindent megmutat az irodalom erejéről és tehetetlenségéről, gazdagságáról és szegénységéről, az élet soha nem szűnő dialektikájáról. Az a címe magyarul, hogy Nesze neked szombat (angolul, mint minden, ez is valahogy elegánsabban ironikus: Here It Is Saturday).

A történet *színhelye* a börtön, de nem valamiféle egzisztenciális metaforaként, hanem konkrét fogvatartási intézményként. Ráadásul egy reform-börtön, vezetője maga is elítélt volt apagyilkosságért, leülte, elvégezte a jogot, és arra tette az életét, hogy megváltoztassa a büntetés-végrehajtás rendszerét. A *mesélő* az egyik fogvatartott, Chaz, ő mondja, hogy ma már el se ítélnék a dirit, mivel apja abuzálta, majd hozzáteszi, hogy ő maga is megúszhatna egy előre megfontolt gyilkosságot, ha elmondana az esküdteknek pár dolgot az anyjáról, ha meg az apjáról, akkor akár a zodiákus sorozatgyilkosság alól is felmentenék – ő viszont csak egy utcán élő alkoholista, aki lopásért szokott bíróság elé kerülni. *Hőse* CD, kínai anya és fekete apa gyermeke, akit így jellemez: „A bőre

színe túlvilági, mint egy régi szépiafotó, fekete tea tejjel. Néha maszáj harcosra emlékeztet, máskor Buddhára vagy maja istenségre.” (*Bejárónők*, 546) Elbeszélő és hőse együtt járnak a börtönbeli kreatív írásra, amit egy az eredetiben *cool*, fordításban „jó fej és dögös” fehér és öreg nő vezet. Aki szintén lát valamit CD-ben: „Ez nem egyszerű intelligencia vagy tehetség. Ez a szellem nemessége.” (557). Chaz *története* annyi, hogy CD bátyját, akivel más-más állami intézetben nőttek fel, és fiatal felnőttként találkoztak, elválaszthatatlanok voltak, utcai dílerként keresték kenyerüket, CD bátyját tehát egy ellenséges banda meggyilkolta. CD semmi másra nincs szocializálva, mint a bosszúra. A börtön és benne az olvasás és írás rövid pihenő. CD jó olvasó, jó író, pár szóval – „ez a szar ütős” – eléri, hogy a többségében kigyúrt fekete keményfiúk befogadják a lepattant, fehér transzvesztitát. Az írás-foglalkozáson az egyik feladat olyan prózákat írni, amelyeknek pusztán a hangulatából kiderül, hogy lesz egy hulla, de egy szóval se említsék magát a hullát. És Raymond Chandler felhasználatlan cím-gyűjteményéből válasszanak címet. CD választja a *Here It Is Saturday*-t, és megírja azt a délutánt, amelyiken a bátyját megölték, de megáll ott, hogy felugatnak az Uzik, ő meg elindul a hang irányába. Egy nappal azelőtt, hogy CD-t szabadon engedik, a börtönben kiállítás és felolvasást szerveznek. CD fejére húzza a pokrócot, és hiába kérleli az írás tanárnő, nem jön le a cellából. Chaz azzal zárja a sztorit, hogy most is, mint az órán, ő elvétí a feladatot, mert elmondja, hogy másnap CD-t megölték.

Van tehát egy remek elbeszélés, amelyről egy fraktál-szerkezetű elhibázott sztoriban értesülünk. A címük ugyanaz. (1)

Az írás tanárnő a börtönben arról beszél egy adott ponton, hogy a költői és a bűnözői gondolkodás hasonlít abban, hogy mindkettő a realitást módosítja, figyel a részletekre, és mindkettő egyből kiszagolja a hazugságot. (2)

A tanárnő és az irodalom ugyan nem tudja megmenteni CD-t, de van egy olyan jelenet, amikor CD szövegét értelmezik a rabok, és azt mondják, „it freezes his happiness” (Sajnos a magyar verzió félreviszi a dolgot azzal, hogy „jégbe fagyasztját” ír. A jégnek itt semmi értelme. Az árván, kegyetlen közegben felnőtt fiúk és lányok számára a *freeze* egy materiális eternizáló, az öröklét garanciája.) (3)

A fenti három állításból elég jól össze lehet rakni, milyen a Lucia Berlin-i jó irodalom.

Vs. Hemingway

A bikaviadal Teotihuacanban, Mexikóban játszódik. A nézőpont a Majestic szállóból indul, ahol négy amerikai, négy japán és Jane, spanyolul jól beszélő nyugdíjas vándortanár várja az idegenvezetőt. Várakozás közben Jane a japán fiatalemberrel a bikaviadalok eleganciájáról és brutalitásáról, majd Misima írásművészetéről beszélget.

Az elbeszélő megőrzi hidegvérét, van ereje ilyen egyszerű mondatokra: „A fény tökéletesen kettéosztotta az arénát: *sol y sombra*.” A novella címe: *Sombra*.

A két amerikai házaspár már az első viadalnál föláll, mert dől a vér az állatból, de csak nem akar meghalni. A helyi idegenvezető meg is jegyzi, hogy ő meg az amerikai filmeket nem bírja végignézni. A harmadik viadal bikájáról azt tudjuk meg, hogy úgy játszadozik, mint egy labrador, később kisgyerekekhez van hasonlítva, aztán a japán fiatalember, akiről utólag tudjuk meg, hogy súlyos szívbeteg volt, hirtelen meghal.

Lucia Berlin nem finnyáskodik, de nem is nyűgözi le a *ganze andere* mítosza, a rituális állatölés, a halálkultusz. A novella pontos leírása a bikaviadalnak, spanyol szakkifejezésekkel, ugyanakkor látja azt is, ami körülötte van: az arénát, a közönséget, még egy *espontaneó*-nak nevezett csávóról is beszél, aki beugrik az arénába, mintha ő is torreador lenne. Lucia Berlin látja az életet is. És látja, hogy a végén a feldobált kalapok, rózsá- és szegfűszálak elsötétítik az eget.

Az iguána éjszakája

Az Ava Gardner és Richard Burton főszereplésével játszott 1964-es film forgatási helyszínén vagyunk, a Puerto Vallarta-i Oceano szálloda bárjában, a pultnál Hernán, hajdani írástudatlan utcagyerek, akit az Oceano tulajja, Señor Morales előbb kifutófiúként, majd takarítóként, végül bártenderként alkalmazott. A filmforgatás idején boldog családapa, aki megértően nézi a két *ratoncitos tierno*-vá (aranyos kölyökpatkány, szexi csávó) serdült drogdívert, ugyanakkor rövid úton közli az egyikkel, hogy megöli, ha még egyszer a lánya közelébe merészkedik. Szóval zajlik az élet ezen a szép helyen is, egyre több a turista, és a helyi gyerekek kábyszer választéka is egyre színesebb. A film sztorijára árva utalás sincs, tényleg kit érdekel egy vallási kétségek és szex között vekengő férfiú, mikor itt az aranybarna szemű helyi gyerek Tony, akinek minden álma, hogy hajója legyen, amivel a turistákat szállíthassa a szigetekre, összejön Ava Gardnerrel, aki meztelenül várja a függőágyban, mellére ragasztva a nevére megvásárolt jacht birtoklevele. Az Oceano pultjánál azon nevet a társaság, hogy mi volt Tony első dolga? Futott megnézni a hajót. Szegény Tony viszont egy mámoros éjszakán a négyes másik nőtagjával szexel, mire Ava a megmaradt férfit, Sam-et ölelné magához. Sam élete baklövésésként meséli Hernánnak, hogy ott tárulkozott előtte az istennő, ő meg csak állt tehetetlenül, ráadásul azzal mentegetőzött, hogy már gyermekkorától örülten szerelmes a színésznőbe. Tony krokodilkönnyekkel bánja, Ava nem emlékszik semmire, Luis pedig, egy másik helyi szépfiú, aki a betevőért gazdag nőkkel hál, majd elhozza tőlük, ami szerinte jár neki, lépked kifelé a szállóból, a női táskából szóló kereplés hangpárnáján. Hajnalodik, csak Sam iszogot a pultnál. Mi volt ez a hang? kérdezi Hernántól. Luis elhozta a nő műfogsorát is. (Este a paradicsomban)

Ritka öröm a szegények ilyen ártatlan győzelme. A Mijito című novella azt mutatja meg, ami általában történik. Két elbeszélőnk van: egy írástudatlan, angolul nem beszélő tizenhét éves mexikói lány és egy ápolónő, aki tud spanyolul. Amerikában vagyunk. A lány megszül egy kisfiút, Jesusnak nevezi el. Az apa börtönben. A lány egy helyen felidézi azt a pár szót, amit tud angolul, *stopit, shaddup, please, please*, de hiába könyörög a Szűzanyához, végül megöli kis Jesusát.

Lucia Berlin nem alászálló művész, hanem az, aki érzékelteti, mit jelent a legkeményebb helyzetekben is veled lenni.